

59.

~~Ваша~~

31

011

Ч.
859

1938
(12)

ПРОСВІТА.

Святослав Гординський: ДО МЕНІ
В. Ковальчук: СІМДЕСЯТ РОКІВ ТОМУ
НЕСТОР ІВАНИНА
ПРО ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ
Василь Багатий: ГРЕБІНЬ ОСВІТИ

Передплачуйте видання „Просвіти“.

І. МІСЯЧНІ КНИЖЕЧКИ.

Книжечки з 1934. р., це були здебільша, історичні оповідання; три книжечки були присвячені життю й діяльності Тараса Шевченка, Маркіяна Шашкевича, Юрія Федьковича.

В 1935. р. зміст книжок був такий: життя й діяльність М. Грушевського, коротенька географія українських земель у Польщі, природознавство (про галапаси), наш національний герб та прапор, про майбутню війну, про працю людського духа, про значіння книжки, про Абіссінію, два історичні оповідання.

Із книжечок, виданих у 1936. р., треба відмітити „Історію України“ Омеляна Терлецького, а далі: інсценізації вибраних творів Тараса Шевченка, про життя й діяльність Івана Франка, про Грузію та звідомлення з діяльності „Просвіти“ за 1933—1935.

На зміст книжечок за 1937. рік складається: книжечка про значіння „Просвіти“, про деякі тайни хемії, сценічні картини з „Русалки Дністрової“, інсценізації вибраних творів Ів. Франка, про Мазепу, про Ярослава Осмомисла і дві книжечки про визвольні змагання чужих народів (чехів та італійців).

У 1938. р., появилися:

- 850 (1) **Іван Кедрин, БЕРЕСТЕЙСЬКИЙ МИР**; С. Орлюк: По двох століттях (вірш); Василь Пачовський: Табори полонених українців (за січень), ст. 68, ц. 70 гр.
- 851 (2—5) **Мирон Дольницький, ВІД ПОЛІСЬКИХ БОЛОТ ДО КАВКАЗЬКИХ ВЕРХІВ**; Вв.: Краса рідної землі в українській поезії (вірші); Р. Богданович: Дніпрельстан — (за лютий—травень), ст. 208, ц. 1.80 зл.
- 852 (6) **Антін Лотоцький, І ЗАСІЯЛА БЛАГОДАТЬ БОЖА НА КИІВСЬКИХ ГОРАХ**; С. Орлюк: Князь Володимир Великий (вірш); Василь Пачовський: Дещо про білини, з 7 обр. і 1 мапою (за червень), ст. 48, ц. 50 гр.
- 853 (7) **Володислав Ковальчук, ІНСЦЕНІЗАЦІЇ ВИБРАНИХ ТВОРІВ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**; Василь Верниволя: Леся Українка, великий український поет; Леся Українка: Досвітні огні, з 8 обр. (за липень), ст. 48, ц. 50 гр.
- 855 (8) **Гриць Тимошук, ПРО ХАРАКТЕР**; В. Богацький: На роздорожжі; О. Терлецький: Гадяцька умова, з 1 обр. (за серпень), ст. 52, ц. 50 гр.
- 856 (9—11) **Степан Брик, ПЕРША ПОМІЧ У НАГЛИХ ВИПАДКАХ**; В. С. Левицький: Твердиня здоров'я; Василь Богацький: Баба Репетуха, з 53 обр., (за вересень—листопад), ст. 140, ц. 1.20 зл.
- 859 (12) **Нестор Іванина, ПРО ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ**; С. Гординський: До мети; Володислав Ковальчук: Сімдесят років тому (сценічний образок із перших загальних зборів „Просвіти“; Василь Багатий: Треба освіти (за грудень), ст. 48, ц. 50 гр.

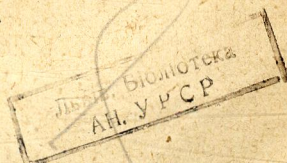
(Далі див. 3. ст. окладинки)

10
НЕСТОР ІВАНИНА

ПРО ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ

4011
В ДОДАТКУ:

СВЯТОСЛАВ ГОРДИНСЬКИЙ: ДО МЕТИ.
В. КОВАЛЬЧУК: СІМДЕСЯТ РОКІВ ТОМУ.
ВАСИЛЬ БАГАТИЙ: ТРЕБА ОСВІТИ.

53
ЛЬВІВ, 1938
НАКЛАДОМ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“

W 5/2 = Gul's - 6943 +
103 (2481) 5

3021.

Львівська державна
наукова бібліотека

№ 2683

СВЯТОСЛАВ ГОРДИНСЬКИЙ.

Д О М Е Т И.

(з приводу сімдесятиліття „Просвіти“).

*Вже з нами тільки днів і років
стоїть осяяна — В о н а,
і над чолом її високим
зоря запалена ясна!*

*Над нею прапор світлий мая, —
там сонце радісне й блакить
промінним золотом сіяє
не загасає ні на мить.*

*Над зло, над темряву, над бурі
він вище виростає все
і, хмари розірвавши хмури,
свій заклик сонячний несе;
і кілька втоми і зневіри
він сяйвом світлим поборов,
і в дні важкі, безбарвні сірі,
надії наливає він кров!*

*В о н а, як мати добра, ясна,
казала: „Витривай і стій!*

*Я маю промінь, що не гасне,
він поведе в борні важкій.*

Я маю промінь, що сильніший

над зло, над тёмряву, над гнів,
у ваших вїн серцях запише
веселку ранишніх вознів!
Ходіть, ходіть, усі за мною
крізь море тёмряви, крізь ніч,
А нас неситою рукою
ворожа не здолає міць!”

Так с і м д е с я т и й р і к над нами
В о н а стоїть, і кличе нас,
і зоресвітними вогнями
нам шлях просвічує звесь час.
І до мети усе простіша,
все ширша розпростерлась путь,
і зір Її надхненний тішать
ті лави, що по Н і ї ідуть.

ВОЛОДИМИР КОВАЛЬЧУК.

СІМДЕСЯТ РОКІВ ТОМУ...

сценічна картина з перших Загальних Зборів
Товариства „Просвіта” 8. грудня 1868. р.

О С О Б И:

ІВАН ТОВАРНИЦЬКИЙ, львівський міщанин-купець,
років 60.

о. ЙОСИП ЗАЯЧКІВСЬКИЙ, парох с. Лопянки коло До-
лини, років 57.

о. ВАСИЛЬ ІЛЬНИЦЬКИЙ, директор гімназії, років 45.

о. ОМЕЛЯН ОГОНОВСЬКИЙ, професор гімназії, років 34.

ФЕДІР ЗАРЕВИЧ, редактор і письменник, років 32.

КОРНИЛО УСТІЯНОВИЧ, поет і маляр, років 29.

ОМЕЛЯН ПАРТИЦЬКИЙ, професор учительської семіна-
рії, років 28.

д-р КОРНИЛО СУШКЕВИЧ, урядовець прокуратурії
скарбу, років 28.

АНАТОЛЬ ВАХНЯНИН, професор і композитор, років 27.

ЮЛІАН РОМАНЧУК, професор гімназії, років 26.

ВОЛОДИМИР ГАНКЕВИЧ, }
АНДРІЙ СІЧИНСЬКИЙ, } студенти університету.

МИХАЙЛО ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ, скінчив гімназію.

Студенти, молоді інтелігенти.

СЦЕНА: Велика кімната, без ніяких прикрас на стінах. У глибині сцени — стіл та три крісла. За столом сидить посередині голова зборів — І в а н Т о в а р н и ц ь к и й, зправа — д-р Корнило С у ш к е в и ч, зліва студент Микола Г а н к е в и ч, як секретарі. Зліва і зправа сцени — крісла, на них сидять повернені боком до глядачів, особи сценічної картини. З хвилиною, коли завіса розсувається, голова Зборів,

ІВАН ТОВАРНИЦЬКИЙ, встає і проголошує вибір членів Першого Виділу Т-ва „Просвіта”: Головою Товариства вибрано о. професора Омеляна Огоновського, до Виділу ввійшли отсі панове: Олександр Борковський, Іван Комарницький, Анатоль Вахнянин, Михайло Коссає, Юліян Романчук, Максим Михалюк, Корнило Сушкевич, Омелян Партицький і Корнило Устіянович. *Гучні оплески. Товарницький сідає. З крісел підносить руку о. Омелян Огоновський на знак, що хоче говорити. Отець професор Огоновський має голос.*

о. д-р ОМЕЛЯН ОГОНОВСЬКИЙ *устає з крісла, зворушений*: Світла Громадо! Велика це честь для мене, одна з найбільших, що мене стрінули в житті. Але ж головства я прийняти не можу. Не можу, бо воно мені тепер не під силу: моє здоровля, мої праці, не дозволяють мені на це. До того працю треба поділити: хай кожний працює на своєму місці, бо тільки тоді з праці буде справжня користь. Це одне. А друге — є кращі за мене. Між нами є людина, що їй годиться вести товариство куди більше, ніж мені. Це людина ще молода, а вже доказ дала, що вміє працювати. Завдяки їй ми перебороли всі перешкоди, всі труднощі і тут сьогодні зібралися. Всі ми цю людину добре знаємо й шануємо. Я вношу, щоб головою товариства вибрати пана Анатолія Вахнянина. *Сідає.*

ТОВАРНИЦЬКИЙ *устає з крісла*: Велику несподіванку зробив нам високодостойний отець доктор Огонов-

ський. Ми всі покладали надію, що він перебере керму нашого молодого товариства. А тепер... я не знаю... На кожний спосіб є тут внесення, щоб головою нашого товариства вибрати пана Анатолія Вахнянина. *Чути оплески, вигуки: „Славно”*. Хто за те, щоб пан Анатоль Вахнянин був головою Т-ва „Просвіта”, прошу піднести руку. *Усі підносять руки вгору*. Дякую. *Повертається до А. Вахнянина*: Пане голово, дозвольте, щоб я Вам із цього місця висловив як-найгарячіші бажання з приводу вибору. Ми всі були свідками вашої невсипущої праці для нашого молодого товариства досі. Всі ми подивлялися вас як голову підготовного комітету і маємо повну надію, що ви поведете наше товариство на шлях як-найкращого розвитку. *(Оплески)*. А тепер, пане голово, будь ласка, зайняти належне собі місце. *Показує на своє місце за столом і хоче відходити*.

ВАХНЯНИН *з місця*: Пане голово! Зробіть нам усім ту честь, проводіть далі нашими зборами. *Оплески, вигуки: „Просимо, просимо!”*

ТОВАРНИЦЬКИЙ *до всіх*: Щира дяка вам, панове, за довіря, за вашою допомогою доведемо діло до кінця. *Схиляє голову з поклоном Зборам, сідає на своє місце*.

ВАХНЯНИН, *привитаний оплесками, виходить наперед Зборів, зворушений*: Світлі Збори! Щиро дякую за почесть, яка мені з вашої ласки дісталася. Я свідомий того, що праця в нашому товаристві нелегка. Нелегко буде й головувати. Нелегко, бо ж ми мусимо починати все з початку. Нове воно, і думки, що воно має проводити в життя, хоч не нові, але ж так як нові під теперішній час. Не забуваймо, що в нас, крім запалу, крім віри в справедливість наших думок, нічого немає. Довкола нас — усе нам вороже. Ми ж зібралися в чужій хаті, бо наші староруси не пустили нас до нашого „Народнього Дому”, того дому, що знає вже наші почини над відродженням

нашого народу. Служби Божої в намірі нашого товариства не могли ми вислухати, бо парохі двох львівських церков не хотіли відправити для „Просвіти” богослуження. Болюче це для нас. Але ми своїм починам вірні, хоча вони такі перепони стрічають. Думка, що лежить у заснуванні нашого товариства це та сама думка, що руководила нашими патріотами 1848. року, та думка, що присвічувала „Галицько-Руській Матиці”, „Головній Руській Раді”, „Соборові Руських Учених”. Тільки ж не щастив Бог їх починам у їх великій праці. Не щастив, бо наслідники їх пішли не тими дорогами, що вони! Зате ми віримо, що нам пощастить. Тільки треба праці і праці, треба завзяття, треба гарячої віри в наше святе діло, і прийде час, що не в чужій хаті, і не в такому малому числі, як тепер, а у своїй власній хаті будемо відбувати збори, і буде нас так багато, що всіх хата не вмістить. *Усі, що на сцені, плещуть гаряче в долоні.* „Нас мало нині”, сказав наш поет, „але сила лежить у правді наших дум!” Так, наша думка права й велика, як правда сама. А правди не зможе ніхто, бо за нею стоїть Бог! Угору голови! Нехай живе „Просвіта”! *Рясні оплески. Промовець легко схиляє голову, дякує й відходить на своє місце, де сидів.*

ТОВАРНИЦЬКИЙ: Приходимо до дальшої точки денного порядку: „Найближчі завдання „Просвіти”. Хто забирає голос? *Підносить руку Андрій Січинський.* Пан Січинський має голос. .

СІЧИНСЬКИЙ *говорить з місця:* Світлі Збори! Кожний народ, що хоче добитися свого, мусить дбати передусім за те, щоб нижчі верстви суспільности, народні маси, піднести до такого рівня освіти, щоб ці народні маси відчували, що вони є членами одного народнього організму, щоб ці народні маси відчували свою громадянську й національну гідність, та, вслід за тим, визнали потребу існу-

вання нації, як окремішньої народньої одиниці. Бо ніхто інший, а тільки народні маси є підставою всього. І цим шляхом повинна йти наша праця у „Просвіті"! *Оплески. Січинський сідає. Підносить руку Заревич.*

ТОВАРНИЦЬКИЙ: Слово має пан редактор Заревич.

ЗАРЕВИЧ *з місця*: Чим для нас є наше товариство, ми всі цього свідомі. Так, усі ми тут свідомі, що ми є тим першим куренем, котрий рушить у бій з темнотою, з національною неосвідомленістю, у бій за права нашого народу. Але праця наша не дасть успіхів, коли ми не будемо організувати народу, звязувати народу із собою. А звязати можемо нарід із нами тільки тоді, коли наше слово буде доходити до народу. Десятки нас тепер, а треба, щоб нас були сотні й тисячі! Та коли нас іще так мало, хай наше слово йде в народ сотнями часописів. Тому я й кажу — мусимо мати часопис для народу! *Оплески. Заревич сідає на своє крісло. Руку підносить якийсь юнак.*

ТОВАРНИЦЬКИЙ: Вибачте, як ваше прізвище?

ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ: Михайло Цегельський.

ТОВАРНИЦЬКИЙ: Прошу. Голос має пан Михайло Цегельський.

ЦЕГЕЛЬСЬКИЙ *говорить з місця, трохи запинаючись, несміло*: Книжки й часопис, що товариство буде видавати, не захоплять спершу широких мас народу. Діло „Просвіти" в тому, щоб вона гуртувала людей при друкованім слові. Щоб ми ішли в нарід із друкованим словом, яке вчило б той народ, показувало йому, хто він є і до чого має прямувати!

ГОЛОСИ: Славно! Славно! *Оплески. Цегельський сідає. Руку підносить о. Василь Ільницький.*

ТОВАРНИЦЬКИЙ: Голос має отець директор Василь Ільницький.

о. ІЛЬНИЦЬКИЙ *із місця*: Правду сказав пан Цегельський. Треба гуртувати людей при друкованому слові. Але ж де їх гуртувати? Тимто я вношу, щоб вибраний Виділ заклав власну українську бібліотеку з читальною, де могли б сходитися люди читати своє рідне слово. *Сідає серед оплесків.*

ПАРТИЦЬКИЙ: Прощу голосу.

ТОВАРНИЦЬКИЙ: Пан професор Партицький має голос.

ПАРТИЦЬКИЙ *з місця*: Я дозволю собі піддати під розвагу проводові нашого товариства ще одну справу. Праця наша це не тільки освідомна, але й — оборона нашого бідного народу. Оборона його віри, його народности, оборона народу перед визиском. То я міркую, що ми мусимо організувати наші народні маси й під господарським оглядом. Бо тільки коли нарід буде економічно незалежний, ми забезпечимо тривалий розвиток нашого народу. *Рясні оплески. Товарницький рухом голови дякує О. Партицькому, що сідає.*

ТОВАРНИЦЬКИЙ: Хто ще просить голосу?

З лівого ряду крісел підносить руку о. Йосип Заячківський.

ТОВАРНИЦЬКИЙ: Отець Йосип Заячківський має голос. *Рукою запрошує о. Заячківського перед стіл, промовець виходить туди і звідтіля говорить.*

о. ЗАЯЧКІВСЬКИЙ *говорить просто, сердечно, міцями палко, з глибокою вірою*: Щира охота пізнати чесних львівських патріотів і докинути дрібненьку лепту до просвіти народу — привела мене до Львова. Завізвали ви, панове, і село на нинішні збори, то ж із села прийміть ласкаво голос, хоч не учений, та щирий. А маю вам донести два слова від того, що так скажу, німого сільського народу, що його представників не бачу на цім

зборі. Одне слово — подяки для вас, що в такім краснім числі зібралися радити про його просвіту. До вас же, молоденькі, тут присутні братчики, маю друге слово від народу, щоб ви ніколи не зрадили свого народу. Не гнівайтесь на мене за це слово. Нарід знає, ба й світ знає, яке красне чуття освічує ваші груди. Коби ж так усе було! Щоб ви годні були опертися тому сильному напорові, що хоче вас відтягнути від нашої народности! Даремне вас лякають самим народом, що він невирозумілий, невдячний, недовірчивий. Бо де ж і набралось б довіря в тім біднім народі? Коли той нарід нині бачить, почавши від того хлопчика, котрому необачний учитель при вступі до школи мову вивертає, — аж до того укінченого студента, що стоїть на роздорожжі, з котрого показують йому всякі дороги. На котрубудь він вступить, чим дальше піде, роздобуде собі красного хлібця, цвітучої долі. І кожна дорога поведе тебе з батьківського дому в чужу чужину, тільки тої дороги не знайдеш, що провела б тебе назад до свого народу. Дійте ж нині щиро, кожний у своїм званні! Бідна Україна-Мати, бідні і ви, її сини. Праця це — ваш капітал, з котрого маєте сплатити довг народові. Так, ви знаєте, і нарід того свідомий, що ваша нинішня наука оплачується по найбільшій частині тим мізерним грошем, на котрий нарід працює. А як доробитеся куска хліба, щоб вас Бог охоронив від тої сьогочасної чуми, від отидного космополітизму¹⁾, що є погибіллям всякій народности, — то ж держіть ся свого народу! — Під кінець, на розході, лишаю вам, чесна молодіже, малий образець, що залишився в моїй пам'яті з тих часів, коли сидів і я в шкільній лавці. Ото,

¹⁾ космополіт, грецьке слово — той, що ніби працює для всього світу, але ж під тією „працею“ ховається дуже часто байдужність до власного народу, до всього, що своє, рідне

в старій, мітичній²⁾ Греції найславніший герой Геракль не міг побороти велетня Антея; бо скоро той ослабав, то, щоб лише ногою землі дйткнути, прибувало йому нової сили, бо земля була йому матір'ю. Аж коли Геракль відірвав його від землі, тоді відійшла сила Антея, і Геракль здавив його. Так і ви, любі братчики, хоч яка тяжка була б ваша боротьба, хоч як високо винесла б вас доля, не дайтеся відорвати від вашої матері — від народу! Тоді лише ви будете сильні в народі, а нарід вами славний! Цього просить вас нарід моїми устами.

Після цих слів усі встають із місць, довго плещуть у долоні. Товарницький підходить до о. Заячківського, стискає його гаряче за руки й отирає сльози. Поволі втишається, о. Заячківський йде на своє місце. Товарницький стає за столом.

ТОВАРНИЦЬКИЙ: Чи ще хтось просить голосу? *(Ніхто не підносить руки)*. Коли так, то я попрошу, на закінчення, пана секретаря, щоб відчитав телеграми, які до нас наспіли на сьогоднішнє наше свято. *Повертає голову до др. Сушкевича: Прошу!*

СУШКЕВИЧ *(відчитує телеграми, що лежать на столі)*:

Народовецька Громада в Бережанах засилає привіт славному Зборові товариства „Просвіта” у Львові. *Оплески.*

Громада молодих народоців у Перемишлі бажає Світлому Зборові „Просвіти” успіхів у тяжкій боротьбі за кращу долю народу. *Оплески.*

Товариство „Січ” у Відні засилає Загальному Зборові товариства „Просвіта” у Львові щирий привіт на шляху до зєднання цілого нашого народу. *Оплески.*

¹⁾ міг, грецьке слово — оповідання про богів та вищі сили; мітична Греція — що про неї знаємо з оповідань про богів, із мітів

Першому Загальному Зборові Товариства „Просвіта” у Львові привіт і готовість стати поруч у праці над освідомленням народу засилає студентське товариство „Основа”. *Оплески.*

Дружній привіт і бажання успіхів у великій народній праці засилають товариству „Просвіта” члени чеського народнього Академічного Товариства. *Оплески.*

Товариство сербських студентів „Зоря” вітає братів славян у „Просвіті”, що станула на шлях відродження українського народу! *Оплески.*

Завзятим народовцям на Загальні Збори товариства „Просвіта” у Львові шлють молоді словацькі народовці, зеднані в товаристві „Погон”, бажання сил і віри в боротьбі за народ і правду! *Оплески. Сушкевич сідає.*

ТОВАРНИЦЬКИЙ: А тепер віршований привіт від „соловія Зеленої Буковини”, нашого великого поета Юрія Федьковича відчитає нам пан Володимир Ганкевич. *Довгі гарячі оплески.*

ГАНКЕВИЧ *встає й читає:* „Здоров чесному Собору »Просвіти« у Львові від Юрія Федьковича”. *Говорить:* Вірш дуже довгий, я відчитаю з нього найкращі місця:

ГОЛОСИ: Просимо, просимо!

ГАНКЕВИЧ *читає:*

Давно другі пробудились,

Світло засвітили,

Давно вони вештаються

З усієї сили

Коло свого, не чужого:

А ми спимо й досі,

І негодні, і голодні,

І голі, і босі.

А хто винен? Самі винні,

Що не встали рано.

Далі поет оповідає про темряву серед нас і закликає:

Уставайте, браття!

Бо та темрява теменна,

Непевна, проклята,

Приспить, як нечиста сила,

Усіх нас навіки.

А далі тішиться, що ми зібралися сьогодні на збори, вітає нас усіх із сьогоднішнім святом та бажає як-найкращих успіхів „Просвіті”:

О, збирайтесь — о, злітайтеся

Усі руські діти!

О, збирайтесь, о, злітайтеся,

З усією всюду...

Дайте ради, дайте світла —

Ваша слава буде.

Буде слава во вік віки;

А буде велика,

Що просвітите ніч темну

І довгу і дику.

Просвіщайте ж, батьки сизі,

Бо ворог лукавий

Вже крадеться на каліку

З ножем у халяві!

Вже крадеться й доконає,

Як не буде впину!

Зберіте ж, батьки, ся в щасливу годину,

В велику семію усі ся зберіть!

Не дайте пропасти, не дайте загинуть,

І нас навчаєте, і самі ся вчіть!

В широкому світі народів чимало,

Народів великих, народів святих:

Ви виділи, браття, як в'ни виростили,

Як в'ни просвіщались — дивіться на тих

Та й нас просвітить так!²⁾ І буде вам слава!
 Де гадка согласна, де хіть не лукава,
 Де правди, а не поклонів ся надіють —
 Там Бог Голова, і та правда приспіє!

*Після цих слів усі встають із місць, захоплені
 плещуть у долоні, вигукують „Слава!“ „Слава!“. Ган-
 кевич сідає на своє місце. Коли зібрані втихомирились
 і позасідали на свої місця,*

ТОВАРНИЦЬКИЙ *устає з місця і говорить звору-
 шений:* Достойна Громадо! Гарячій волі та енергії на-
 ших молодих народовців завдячуємо сьогоднішню днину.
 Їх завзяття довело до того, що наші зусилля увінчалися
 успіхом. Сьогодні — всі наші розмови про нарід, його
 освідомлення та окремішність, — не мрія, а дійсність.
 Наше товариство „Просвіта“ вже є, вже починає свою
 працю. Ця наша „Просвіта“ піднесе наш нарід із темно-
 ти! Вона — „Просвіта“ не дасть народові загинути, вона —
 поведе його в ясне, сонячне майбутнє! — Нас сьогодні
 зібралося небагато — всього 65 людей. Зібралися ми
 в чужій хаті. Та прийде час, чи за п'ядесят, чи за сім-
 десят років, і нас будуть не сотні, не тисячі, а десятки
 і сотні тисяч! Прийде час, коли не тільки тут, у Львові,
 а скрізь, де живе наш народ, будуть „Просвіти“, будуть
 власні домівки, де радитимуть над долею рідного народу.
 — А нинішній день, той день 8. грудня, стане святом
 цілого народу! Колись, із цієї жмінки, що тут зібралася,
 вийдуть цілі покоління завзятців, які наше святе діло
 вестимуть із такою вірою, як наша, так сміло й гордо,
 як ведемо його ми, перші просвітяни! Слава нашій „Про-
 світі“, слава нашому народові! *Гучні оплески, усі вста-*

²⁾ Коли був би час, і вистава не затяглася б довго, можна відчитати весь „Здоров“, що надрукований у місячній книжечці „Просвіти“ за грудень 1934. р., ст. 52—54. Там теж найдете пояснення деяких Федьковичевих слів та висловів.

ють із своїх місць, та затагають пісню, що тоді її вважали майже за національний гимн:

Мир вам, браття, всім приносим,
 Мир, то — наших багьків знак,
 Мира з неба всі ми просим —
 Чи багатий, чи бідак!
 Руки всі собі подаймо,
 І любімся як брати,
 Одні другим помагаймо,
 Йдім до спільної мети!

Усі стоять на місцях, співаючи. Коли пісню проспівано, до стола підходить Вахнянин, стискає Товарницькому руку, дякуючи йому за провід.

ВАХНЯНИН: Перші Збори товариства „Просвіта” закриті. Сердечно дякую всім, що прибули на це наше велике свято, а вибраних членів Виділу прошу ласкаво на хвилинку залишитися, щоб умовитися щодо першого засідання.

Як вибрані члени підходять до Вахнянина, а всі інші спроквола покидають сцену, завіса поволі спадає.

НЕСТОР ІВАНИНА.

ПРО СВІДОМОГО ГРОМАДЯНИНА ТА ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ

Головне завдання виховання — розвивати духові сили людини, розвивати її характер, волю, прищипити їй основи моралі та права, навчити її пізнавати світ і його закони. Відомо ж, що людина не живе на світі одна, а між людьми і з людьми. Тимто її вихованням треба ввести в суспільне життя, вказати їй шлях, яким вона має йти, щоб і своїм життям уміти жити і жити для тих, між якими живе вона, бути корисною і для себе і для них.

Ось і про всі ці справи хочемо тут поговорити.

Над вихованням людини працювали всі культурні народи від найдавніших віків. Старовинний, греко-римський світ, виховував людину для держави. Середні віки виховували людину для Церкви. В новіших часах спинилися на людині самій і почали виховувати її для себе самої. Але ж, як ми сказали, відокремити людину від інших людей не можна, то, виховуючи людину для себе самої, виховують її і для громадянства. Великої ваги набрало згодом і виховання національне. І всі ті первні вважає теперішнє, сьогочасне виховання.

Яке ж повинно бути виховання нас, українців?

Мета нашого виховання повинна бути — свідомий своїх обов'язків, український гро-

мадянин. Кожен, чи він хлібороб чи ремісник, робітник чи промисловець, повинен бути свідомий своїх обов'язків супроти себе (повинен бути „добре вихований”); супроти родини; супроти свого громадянства; супроти Церкви, а далі знати, як він має ставитися до законів та прав і до держави.

*

Говорячи про обов'язки людини супроти себе, ми мусимо звернути передусім увагу на фізичне виховання людини.

Яке завдання цього виховання?

Фізичне виховання ставить собі за мету — розвивати і вправляти наше тіло, щоб із нас виросла здорова людина.

У здоровому тілі — здоровий дух, казали старі римляни і цього все трималися. До здоров'я тіла прикладали велику вагу спартанські греки, що виховували свою молодь на здорові та сильні одиниці. Нездорові, кволі діти вони засуджували на смерть, скидали з високої гори.

У нас цього робити не потрібно, бо і кволого можна виховати на здорову й сильну одиницю, плекаючи відповідно його тіло. Праця в господарстві, чи в ремеслі сильно сприяє розвитку нашого тіла, але вона зуживає багато сил і робить тіло тяжким. А довільні вправи на свіжому повітрі, роблять кожного з нас живим, гнучким, витривалим.

Тимто молодь уже змалечку повинна займатися спортом. Є різні роди спорту: бігання навипередки, рухи руками, відбиванка, копаний мяч, лещетарство, совганка. Тепер спорт поширений серед молоді всіх культурних народів. В Англії, у Франції, в Німеччині, в Чехії, скрізь у західній Європі та в Америці, зайняв він по-

важне місце у вихованні людини. Треба, щоб розвивався він і в нас. По багатьох наших селах та по містах працюють уже різні спортові дружини. Такі дружини повинні бути в нас скрізь. У вільний від праці час наша молодь повинна займатися спортом, змагатись на руханковому майдані.

І то не лише хлопці. Займатися спортом повинні і дівчата. Може ще й більше, ніж хлопці. Кожна молода дівчина повинна пам'ятати, що вона мусить стати здоровою матір'ю. Наші матері мусять бути здорові, бо лише здорові матері можуть виплекати здорове потомство.

Тілесні вправи причиняються до розвитку наших м'язів. Розвиваючи м'язні, ми розвиваємо наші сили. А сили нам треба! Бо ж яка праця — без сили? Яка праця — без здоров'я? Здоров'я — найбільший скарб людини на землі. Здоров'я робить кожного з нас життєздатним, життєрадісним. Здоров'я дає нам красу. Здоров'я — необхідна передумова до кожного діла людини. У здорового, кажуть, праця горить, у кволого, кажуть, тліє. У здорового думка працює, здорового саме життя посуває наперед. Здоровому, сильному весь світ належить, здоровий, сильний усе нових шукає шляхів. А кволий, безсильний? Хоч і як хотілося б світ обгортати — сил нема; руки вянуть, опадають.

Але ж кволому дасть здоров'я спорт. Спорт повинен увійти в наше життя. Спорт зробить кожного з нас людиною праці, людиною чину, людиною діяльною, людиною витривалою. Спорт держатиме у здоров'ї наше тіло. Спорт виховає нас до точности. Спорт переродить нас духово.

Займаючися спортом, ми повинні вправлятися у супроводі співу, чи оркестри. Музика — двигун життя. Вона розвиває узгідненість, правильність рухів (ритм),

а з цього ця правильність переходить на все наше життя. Ніяка промова, ніякі слова не впливають тут так, як музика. Під звуки оркестри машерують тисячі вояків як один муж. Під звуки оркестри танцюють десятки пар до складу. Звуки оркестри рвуть людину до життя! Тимто скрізь у нас повинна бути своя оркестра. В супроводі оркестри ми повинні відбувати наші народні свята, забави.

Спорт витворює почуття, а далі — потребу послуху, дисципліни в житті. Бо ж які це будуть вправи без послуху, без дисципліни? Смішно дивитися на таких, що вправляють не в лад, не в склад. Від спорту все це переходить у життя. Нам дуже потрібна дисципліна, послух. Ми всюди-всюди повинні докладно виконувати всі доручення, які нам дали, а які виходять на добро наше, на добро громади, на добро товариства, де ми працюємо, на добро народу. Тут кожен повинен бути суворий, передусім — супроти самого себе.

Дисципліна, послух, це — головні чинники організаційного життя. Щоб уміти наказувати, треба добре привчати себе — слухати. Наші предки високо цінили послух. Так воно було за княжих часів, де на поклик верховної влади всі поспішали під коругов боронити держави. Так воно було за козацької держави. Навіть на Запорозькій Січі, де панувала як-найбільша рівність, у часах походів усяк корився наказам кошового. І воно так мусіло бути. Як коли находимо приклади непослуху, то все це кінчалось для справи погано. Так воно було і за часів нашого Великого Зриву (1917—1922). На головних дверях одної з київських українських військових шкіл виднів напис: „Послух передусім”. І дійсно. Як довго був послух, так довго існувала українська армія. А як усякі нерозумні люди почали проголошувати так звану нестральність, себто, що вони

не беруться нікого слухати — не стало української армії, ворог це використав, і розлетілася держава.

Ми повинні поборювати в собі „отаманщину”, себто, дух непослуху, де кожний береться верховодити. Мусимо раз навчитись шанувати, цінити свій провід, слухати його. Не треба забувати, що народ без провodu, це — безголова юрба, з якою ніхто не рахується.

До послуху потрібно — вміти панувати над собою. Це не легко. Та цього треба вчитися. Добре вихована людина ніколи не дає волі своїм пристрастям. Вона на кожному кроці виказує себе стриманою, задумується над тим, що робить, що говорить, як поводить. Про славного римського полководця Юлія Цезаря розказують, що він завжди, коли його що вивело з рівноваги, рахував до 20, щоб заспокоїтись, і щойно після цього починав розмову.

Таксамо важна справа вміти, коли треба — мовчати, замовчати. Кілько зла, кілько непорозумінь виходить нераз із самих слів! Тимто вчитись менше говорити, а більше думати, роздумувати і — робити. Вміти мовчати — річ дуже потрібна до життя. Це не казка, коли ми читаємо, що в старовинній Греції одна громада розумних людей засновувала товариства, де члени ставили собі завдання три роки нічого не говорити між собою, а весь час задержувати мовчанку. Це треба нам мати на увазі в теперішніх часах, коли мовчанкою можна уникнути неодної не то непотрібної, а просто тяжкої та неприємної справи.

Кожний громадянин повинен розвивати в собі витривалість і сильну волю. Без напруги, без сильної волі, без витривалости в житті нічого не досягнеш. Життя тверде як камінь, і, коли ми хочемо його для себе здобути, мусимо бути нераз твердіші за камінь. Мяккістю ніхто ще нічого не досягнув. Сильна воля пере-

борює й найслабші труднощі; вона загартовує до боротьби за життя й лишає великі сліди після такої боротьби.

Виховуючи в собі сильну волю, ми тим самим виховуємо і свій характер. Бо що таке характер? Характер, це і є воля людини йти непохитно до наміченої раз мети. Про характер говоримо, коли хтось твердо придержується своїх поглядів і, не зважаючи ні на які перепони, спрямовує всі свої сили, щоб дійти до своєї мети.

Але, говорячи про характер, про сильну волю, ми маємо на думці мету, що відповідає інтересам моралі чи одиниці, чи громади, чи суспільства, чи цілого народу. Бо яку вартість має людина з сильною волею, а спрямовує всі свої сили на шкоду ближніх, громади, громадянства, народу? Така людина не принесе ніякої користі ні собі, ні нікому іншому. Радимо про характер прочитати книжечку, що її видала „Прогресивна” цього року за місяць серпень. Із неї кожний порозуміє, яку велику вагу має добрий характер для людини, яку вагу він має у вихованні.

Ясна річ, що кожний із нас мусить дбати про розвиток свого розуму. Розум треба нагострювати, а нагострює його не лише освіта (читання книжок, часописів і т. д.), але й розумні забави, що вчать думати, розвивають думання, привчають ум, щоб не спав (розв'язування різних загадок, морочиголовок, ребусів, рахункових завдань, гра в шахи і т. п.). Не слід освіти кінчати з шкільною наукою; кожен із нас повинен слідувати за всім, що у світі діється, за всім, що роблять люди, над чим думають, що придумують, винаходять і т. д. — і головно над тим, що потрібне для нашого народу, щоб він дігнав інші народи, щоб жилося йому краще. А тут уже добре треба знати свою історію. Ка-

жуть, що історія вчителька життя. І це правда. Історія освідомлює нас, що доля кожного народу лежить у його власних руках чи у війні, чи за миру. Доказів на це шукати далеко не треба: це доказала наглядно наша недавня визвольна війна.

Із цього виходить, що свідомий громадянин повинен розвивати в собі віру у власні сили. Він повинен знати, що сила кожного народу лежить у його єдності, витривалості, стійності, мужності, відвазі. Він повинен знати, що сила народу в його — об'єднанні, у організованості, що народ має творити збиту, організовану громаду, де кожний має бути дисциплінованим рядовим воїном, тою простою цеглою, з якої повстають великі будови. Свідомий своїх обов'язків громадянин, дисциплінований рядовий воїн, це — сила нації, це її могутність!

Організованість, муравлина праця на всіх ділянках — підготовляють ґрунт під нове життя, яке ми повинні створити. Все це повинен знати кожний свідомий громадянин і всіма силами змагати до того, щоб усю працю повернути на організацію та розбудову рідного краю.

Перед кожним свідомим громадянином повинні все стояти образи найкращих синів нашого народу, що записали найкращу сторінку в нашій історії. Безмежна любов до свого народу, до батьківщини, жертівність, відданість для нього, та любов, що створила Крути чи Базар, має присвічувати його кожній думці, кожному його вчинкові.

*

Свідомий громадянин знає вагу родини в житті народу. Знає, що родина — одна з природних підстав людського співжиття. Родині завдячуємо своє існування. Чоловік і жінка, що засновують родину, що ви-

кохують свої діти, збарігають рід. Родина — найтривкіший зв'язок поміж людьми на землі. Правда подружня любов зв'язує на все життя двоє молодих людей; з подружньої любови впливає родинна любов, що творить основу родинного щастя.

Але родина має куди більше значіння. Родина зв'язана з родом, із нацією (слово „нація” витворилося з латинського слова „nasci”, себто — родити). Рід, родина зберігає націю. І наша національність збереглася до наших днів завдяки родині. Передаючи з роду в рід те, що ми придбали, те, що наше, те, що витворили ми за століття (мову, звичаї, почуття національної спільноти, почуття приналежності до одної родини-нації і т. д.), ми зберігаємо нашу національну окремість. Ціла нація, цілий народ це — одна велика родина.

Кожен дбає про те, щоб його рід зберігся, розвивався. Це природний закон, від якого не відступає ані одна людина, що здорово думає. Хоче цього й нація-родина. Чим більше родин, тим більшу силу й майбутнє має народ. Це ми бачимо наочно серед таких націй, що творять свої національні держави. І Італія, і Франція, і Німеччина заповідливо добиваються збільшення родин у себе. Перед війною про це голосно говорила Мадярщина, де число мадярських родин що раз меншало. Тимто кожний український громадянин, чи він хлібороб чи ремісник, робітник чи промисловець, повинен заснувати свою родину. Добре було б, щоб наші батьки і своє ремесло, свій фах передавали своїм дітям. Таким чином ми зберегли б усі стани нашого населення й виплекали б традицію хліборобських, ремісничих, робітничих і т. п. родин, які передавали б із роду в рід здобутий у тяжкій боротьбі батьками хліб.

Родина вже сама для себе може бути метою нашого життя. Продовжувати свій рід, бачити в дітях

майбутнє — гарна річ. Тимто не одна людина бачить велике своє щастя в родинному житті. Працюючи на проживок своєї родини, виховуючи свої діти, вона всім цим живе. Але ж бо родини становлять народ, і коли кожний як-слід буде вповнювати свої родинні обов'язки, виховуватиме як-слід свої діти — то він буде виконувати свій обов'язок супроти свого народу. Треба тільки, щоб уся ця праця була свідомою.

Стоячи на тому, що родина є складовою частиною народу, ми повинні уникати мішаних подруж: українець повинен вінчатися з українкою, українки повинні виходити заміж за українців. Наші родини повинні бути чисто національні. Тоді в родині не буде непорозумінь, тоді ми не матимемо сварок і нарікань, які на національному ґрунті часто трапляються в мішаних подружжях. А ніде так, як у родині, повинна панувати згода й любов. Коли ж є любов і згода, тоді може бути творча праця.

Те, що ми сказали про здоров'я тіла одиниці, торкається й родини. Тільки здорове подружжя може мати здорове потомство — і це дуже важна справа: наші родини мусять бути здорові!

І як одиниця мусить бути свідомою своєї мети, так само свідомою складовою частиною нації повинна бути й родина.

Та родина є не лише природною підставою співжиття, не лише зберігає наш рід, родина, це — перша школа нашого життя, батьки — перші вчителі своїм дітям. Від їх культурного рівня залежати буде й культурний рівень дітей. Коли батько й мати освічені, свідомі громадяни, то ті самі прикмети вони передадуть своїм дітям. І навпаки. У некультурних, неосвічених, несвідомих батьків і діти бувають такі самі.

Велике значіння в родині має м а т и, яка разом із молоком із своїх грудей передає своїй дитині частину себе самої. Мати перша вчителька своєї дитини, від неї дитина чує перший чар рідної мови, рідного слова, вона її перша виховниця.

Те, що ми одержуємо в родині, залишається в нас на ціле життя: перші основи добра, краси, правди, привязаности до свого, любови до рідного, любови до праці, надії на краще майбутнє.

В родині вчили нас робити добро, пізнавати красу, говорити правду, пізнавати те, що справедливе, що несправедливе. Тут на кожному кроці ми могли на власні очі переконатися, „чия правда, чия кривда”, пізнати речі, яких не могла нам дати ніяка школа. Родина дає нам завдаток до всіх добрих чеснот: витривалости, справедливости, поміркованости, скромности, відваги постояти за своє. Тимто така велика вага родини, тимто така велика відповідальність батьків перед громадою, перед народом за виховання своїх дітей.

Особливо в наших часах батьки повинні бути свідомі своїх завдань, вони повинні виховувати свої діти в дусі часу на свідомих громадян. Вже наші малі діти повинні знати, що в тяжкій боротьбі за існування, мусимо покладатися тільки на свої власні сили. Наші батьки повинні привчати свої діти до єдности, до послуху, вселяти в них віру у власні сили. Таким чином ми покладемо основи до виховання нового громадянина.

*

Вже грецький мудрець Арістотель сказав, що, мовляв, „людина є суспільна тварина”, і це — правда. Людина не може жити сама одна. Не може вона замкнутись і в рямцях своєї родини. Взаїмні потреби приневолюють її шукати співпраці з іншими, співдіяльно-

сти з іншими. Та не тільки звичайні потреби лучать людей між собою. Чи радощі, чи нещастя зводять їх до купи. А далі — спільнота національна, релігійні почування, тощо. З усього цього зроджується громадянське співжиття.

„Громада — великий чоловік”, каже наша народня приповідка, у громаді — сила. Те, чого поодинокі людина зробити не зможе, бо сили їй не стає, зробити може громадою, і то легко. Всі ми маємо в тямці оповідання з народньої школи про те, як батько, вмираючи, казав своїм синам принести вязку прутиків, як сини мали ту вязку поламати, як ніодин на це не спромігся, і щойно поламали легко прутики, коли вязку розвязали й почали прутики ламати один за другим. Це так і з поодинокими людьми у світі буває і з громадою. Кожний зокрема у громаді сили не має, але всі разом творять силу.

Та не тільки це. Бувають справи, що їх одна людина не розмотає. Але ж у спілці з іншими, у громаді з іншими, нарадившись, легко розв'яже. На те й люди живуть не одинцем, а — громадами. На те творять організації, товариства, спілки. На те сходяться, радяться. На те об'єднуються, щоб легше було зносити тягарі тяжкого життя. Але й на те збираються, щоб поділитися радощами в житті. На те й відбуваються в нас усякі народні свята, забави, щоб разом, громадою, відпочити духом, чогось навчитися, набратися сил. Усе це — громадянські справи, все це повстає у зв'язку з нашим життям у громаді.

Таким чином кожна місцевина, село чи місто, творить осередок свого громадянського співжиття. А цей осередок є осередком і культурного життя.

Громадянське співжиття творить одну з підстав виховання й освіти громадянина. Живучи у громаді,

кожна людина своїм знанням, своїми добрими прикметами, своєю поведінкою, впливає на членів громади, один від другого у громаді користує: через розмови, через поради, через виміну думок, тощо. Само співжиття вже збільшує знання загалу, знання членів громади. Бо ж той, що краще якусь справу знає, ділиться із своїм знанням із іншими, ті інші мимохіть думки його перебирають, і таким чином знання одиниці робиться знанням загальним.

У громадянському співжитті підноситься культурний рівень громадянина, поширюється круг його думок, виробляються способи доброї поведінки, ввічливости, взаємного поважання.

У громадянському співжитті твориться громадська думка, чи, як ми кажемо з-латинська „публична опінія”, інакше б сказати: вироблюються погляди на поодинокі справи, на світ, на людей, на всякі події, на завдання громадян, на мету, до якої вони змагають, одне слово те, що ми називаємо світоглядом.

В нас уже, здебільша, порозуміли вагу громадянського життя, порозуміли, яке велике значіння має громадянське співжиття. Доказ на це ціла мережа різних громадянських установ, організацій, товариств, що у своїх рямцях, які їм зазначає статут, ведуть свою громадянську, спільну працю. Треба б тільки, щоб та праця влилася ще в ширше річище, щоб у нас іще ширше пішла свідомість цієї справи, щоб кожна організація стояла як один муж, а з другого боку, щоб кожний член громадянського співжиття добре розумів своє становище у громаді.

І тут ми доходимо до того, яке саме становище одиниці у громаді.

Живучи одинцем, людина не має змоги пізнати ані самої себе, ані інших. Походження, приналежність до роду, суспільне становище людини, багатство чи бідність, а далі особливі прикмети кожного та все інше, витискає своє тавро на людині. З бідного стану людина буде інша, ніж із багатого, з ученого інша, ніж із простого. Відповідно до цього виходить і інша поведінка кожного з них. Але і природна вдача й вік людини має свою вагу. Погляди старшого інші, ніж погляди молодшого; у старшого буває більше досвіду, у молодшого — більше запалу. Одне слово — люди на світі різні, різні мають думки, бажання, хотіння й т. п.

А ось різні ці люди, з різними прикметами, вирівнюються в громадянському співжитті, у громаді загладжуються гострі різниці між бідним і багатим, розумнішим і менше розумним, бо у громаді має вагу не я, ти, він, і т. д., а — ми, бо вся громада має одну якусь мету, і до тієї мети йдуть усі її члени. Тут кожна людина, пізнаючи інших, пізнає й саму себе, і свідомо, чи несвідомо пристосовується до загалу. У громаді виробляється, таким чином, якийсь окремий зразок громадянина. Але ж у громаді людина таки здобуває собі якесь становище і значіння. Тільки ж вона не може ніколи зробити цього окремо від громади, а в порозумінні з громадою, як член її, як член цілості.

Правда — людина є людиною. У її природі є вже щось таке, що вона змагає до вищого. Добре, як у цьому змаганні є пізнання вищих якихось вартостей, і людина, пізнавши ці вартості, старається їх використати. Але ж із того не виходить, щоб цими вартостями торгувати. Треба їх повертати на добро громади. І треба, щоб ту вартість визнали й інші члени громади.

В товариському співжитті, у громаді ми маємо живу співдіяльність одиниць. У цій співдіяльності

повстає суперництво, і коли це суперництво чесне, то воно посуває справу наперед, громада росте, коли один намагається випередити другого для добра громади, для її розвитку. Бо ж тоді кожний думає, кожний найде поле для своєї праці.

Кожна людина здобуває собі якесь становище у своїй громаді (товаристві, організації, установі, серед громадянства). Мірилом такого становища можуть бути: 1) особисті, добрі прикмети громадянина; 2) його особливі здібности; 3) заслуги для громади (товариства, організації, установи), громадянства, чи народу.

Громадянин, що відповідає чи всім, чи котрійсь одній із тих точок, сам вирізниться зпосеред решти і певне здобуде собі вище становище в громаді. Та в цілій цій роботі найважливіше одне: громада — перше, а сама людина — друге. Ніюдин член громади не повинен ставити своїх власних інтересів понад інтереси громади. А той, що здобув собі в ній вище становище — тим більше. Кожний повинен свої власні справи підпорядкувати інтересам громади. Кожний повинен знати, що він є маленьким живчиком у житті того тіла, яке ми називаємо громадою-нацією. Не буде в нас такого почування, громада — розлетиться.

Такою великою громадою є громада-нація, і все, що ми сказали про становище одиниці в громаді, торкається кожного нас, як члена української нації. Ніколи ми не будемо сильні, коли ми не розумітимемо як-слід, які наші обов'язки супроти нації, як членів її. Всі ми повинні знати, що лише в єдності сила, й що ми лише тоді будемо сильні, коли ми підпорядковуватимемо свої справи інтересам народу, коли в нас не буде ніяких внутрішніх сварок, ані незгоди, коли в нас буде суперництво у праці для народу, і коли всі, як один муж, прямуватимемо до однієї цілі.

Кожний свідомий громадянин повинен собі докладно зясувати відносини до — релігії, бо з релігією нерозлучно звязане життя народу.

Кожний народ має свою релігію. Релігія — душевна потреба людини на землі. Як тіло, щоб існувати, потребує харчів, тілесної поживи, так душа потребує — духової поживи. Цю духову поживу черпає кожна людина із своєї релігії, віри в Бога.

Релігія й віра в Бога є великою полегкістю людині на тернистому шляху її життя, у хвилинах зневіри, вона її піддержує. Кожна людина у своїй тяжкій боротьбі за існування наводить у Бозі велику поміч. Тимто ми в ім'я Боже починаємо кожне наше діло. Котрий чоловік у гóрі не взиває імени Божого на поміч! Що зробив би він, нераз усіма забутий та покинений — без Бога? Не маючи духового підтриму у своїй вірі, у своїй релігії, він морально упав би. Одне слово — без Бога, ані до порога!

В релігії ми черпаємо моральну силу до наших учинків. Віра в Бога, Того справедливого Суддю, який за добре нагороджує, за зле карає, витворює в людині нахил творити добро та вселяє в ній віру, що за свої добрі діла вона матиме нагороду.

В основу нашого духового життя лягла — християнська релігія, вона стала культурним здобутком усього нашого народу. Християнство, яке нашому народові дев'яťсот п'ядесят років тому приніс наш святий, рівноапостольський князь Володимир Великий, дало нам мораль, яка кермує нашим життям.

Християнські чесноти: віра, надія й любов, це — підстави нашого щоденного життя. Любов до ближнього є спонукою наших щоденних поступків. А взяти хоч би десять заповідей Божих. Вони ж упорядковують наші відносини. Такі заповіді, як „шануй батька

та матір твою”, „не убий”, „не чужолож”, „не кради”, „не свідчи ложно на ближнього твого” — лягли в основу не лише нашої моралі, але і права. Як колись у старовинному Римі вивчали на-пам'ять таблиці законів, що упорядковували життя в римській державі, так ми тепер знаємо на-пам'ять десять заповідей Божих, які є для нас і наукою і пересторогою в нашому щоденному житті. Відкидаючи релігію, ми мусіли б відкинути й Божі заповіді, а що тоді було б із нашою мораллю? На чому опиралися б ми у своїх думках і вчинках?

Свідомий громадянин повинен бути високо-моральною людиною, мораль мусить панувати між громадянами, кожний їх крок мусить визначувати моральне думання, моральність, згідна з наукою віри, з релігією. Свідомий громадянин повинен бути людиною релігійною — в християнському розумінні.

Не слід забувати, що християнська релігія, християнська віра, яка глибоко ввійшла в наше життя, яка стала основою нашої культури, об'єднує народ в одне ціле. Вона підносить усіх громадян понад суспільні стани, понад суспільні класи. Вона однакова для багатого і для бідного, для вченого і для невченого — всі рівні перед Богом — і тут її глибока думка, тут її вага у громадянській праці.

В релігії лежить сила й майбутнє кожного народу. Коли народ закидає релігію, легковажить собі віру — спроквола хилиться до упадку. Це ми бачили на багатьох прикладах у історії. Згадаймо лише старовинну Грецію, чи Рим. Цього ніколи не повинен спускати з очей свідомий громадянин!

Та віра свідомого громадянина не повинна бути мертва, не повинна обмежуватися зітханнями, не повинна відривати нас від землі, від нашої праці, від родини, від наших громадських обов'язків. „Молися і пра-

цій'', таке було гасло перших християн, і ми повинні це гасло наслідувати. І в нас, уже на нашому ґрунті, повстала своя приповідка: „Бога взивай і рук прикладай'', свідомий громадянин повинен бути цій приповідці вірний.

Релігійність мала все велику вагу у громадській праці, а набирає ще більшої ваги тепер, коли, серед розцвіту комунізму, росте зневіра до релігії й разом з нею шириться безбожництво. Свідомий український громадянин повинен добре знати, куди це може завести наш народ, і всіма силами боротися з одним і з другим. Досить указати на С. С. С. Р., куди попала й Україна. Там московські большевики стараються знищити релігію, творять безбожницькі товариства, видають безліч протирелігійних книжок та часописів. Таким способом відвертають очі всіх людей від того, що в них діється, кажуть, що в релігії все зло та нещастя, а не в тому, що вони завели. Та нарід своє думає, і хоч на релігійних людей спадають великі кари — ніколи ще не було так багато побожних у С.С.С.Р. і на Україні, як тепер. Бо ж розумні люди на власні очі переконалися, що большевики своїм переслідуванням релігії знищили родину (діти на батьків роблять доноси!), довели до упадку моралі, поширили злочини (вбивства, крадежі, злодійства), а з ним ведуть до упадку народ. Свідомий український громадянин мусить високо ставити релігію й визнавати її вагу для народу та для його майбутнього.

*

А з релігією тісно звязана — Ц е р к в а, себто організація вірних, що почувають себе визнавцями одної релігії. Завдання Церкви — виконувати релігійні обряди і стояти на сторожі духового життя своїх вірних. Свідомий громадянин мусить знати велику вагу Церкви для народу та зясувати собі свої відносини до неї.

В житті нашого народу Церква мала все дуже велике значіння. Коли ми від 988. року аж до нині пройшли через віки, то це в великій мірі завдячуємо саме нашій Церкві. Утративши свою державність, ми сотні літ мали в нашій Церкві єдину правну установу, яка об'єднувала увесь наш народ. І тепер наша Церква є для нас тою єдиною правною установою, без якої наше життя було б іще важче.

Наша Церква була й є для нас усім. Вона стоїть на сторожі нашого родинного, суспільного та національного життя. З Церквою тісно звязані наші родинні обряди. Родиться людина на світ — Церква дає їй ім'я. Вінчається — Церква звязує її на подружню вірність. Вмирає — Церква пересилає її у вічність.

Ми зжилися з нашою Церквою. Церковні обряди створили нам нашу традицію. Святкування кожної неділі і свята ввійшло в наші звичаї, і без Церкви ми не можемо уявити собі свята. Рікрічно святкуємо Різдво й Великдень і інші великі свята, і все — з Церквою. І національні свята, всякі більші ювілейні свята починаються в нас — церковною відправою, Церква бере в них першу участь. Чи могли б ви собі уявити 70-ліття „Просвіти” без церковної відправи, без участі Церкви? Це не було б національне свято, не мало б тієї величавости, яку надає святу Церква! Взагалі Церква відроджує нас духово, вливає в наші душі життєву силу на майбутнє, дає нам і нашій праці велику моральну силу, а нам усім — охоту до життя та годує нас надією на кращу долю нашого народу. Ми зрослися з нашою Церквою, вона звязана тісно з життям нашої нації, без нашої Церкви ми й уявити собі не можемо себе як самостійний український народ, українську націю. Правда, Церква поручає нам молитися за всіх, і за ворогів, але ж вона має в опіці передусім наш народ, наш край.

Україну. Церква каже любити свій народ, свій край, вона нікому не забороняє бути гарячим патріотом.

Церква це — дороговказ людини. Вона виховує народ, стоїть на сторожі його моральних вартостей. Свідомий громадянин, завжди шануватиме, завжди високо цінитиме свою Церкву.

*

Нарешті спинимось над тим, як свідомий громадянин повинен ставитися до законів, що обов'язують, та до своїх прав, що їх забезпечує йому закон.

Передусім треба пам'ятати, що кожного громадянина в державі, де він живе, обов'язують закони державні, він мусить їх слухати, виконяти. Для кожного товариства, для кожної організації, установи законом є статут товариства, чи організації, чи установи. І кожний член товариства, організації, установи мусить виконувати приписи статута, ніхто не сміє їх нарушувати.

Закони існують на світі, відколи появилось на ньому людство. Тільки ж спершу законів було менше, бо й життя людське не було таке складне, і людей було небагато. Закони творило саме життя, і вони входили у звичаї народу, народ їх так тримався, як тримався всіх своїх звичаїв.

Спершу закони були не списані, але люди їх знали, бо було їх небагато. Згодом їх почали списувати (н. пр., в старовинному Єгипті, у Греції, у Римі). Ось, н. пр., у старовинному Римі їх списали на 12 камяних таблицях і виставили на публичних місцях та на торжищах. Ці закони це були — правила для римських громадян, що упорядковували суспільне життя в римській державі, інакше — вказували на те, що можна робити, а чого не слід, себто подавали права й обов'язки римських громадян. Їх вивчали на-пам'ять, і вони

лягли опісля в основу славного римського права, яким довгі віки кермувалися європейські народи.

Такі закони, що витворилися із звичаїв, мали й ми, українці, тоді, коли ми мали свою державу. За княжих часів наш князь Ярослав Мудрий казав списати всі закони, що розвинулися із звичаїв у наших предків, і той збірник законів, що звався „Руська Правда”, мав силу на всій Україні аж до упадку княжої влади. А пізніше, коли наші землі найшлися в межах Литви, й Литва прийняла наші закони, то ті закони списали у великий збірник, уже куди більший, ніж „Руська Правда”, назвали його „Статут Литовський”, і ті закони обов'язували не тільки всі українські землі, доки вони були під Польщею, та за козацької держави, але й уже пізніш, коли Польщу розібрали, подекуди за Росії (н. пр., на Чернігівщині).

А проте ті збірники законів не були великі. В наших часах, коли життя поширилося, поширилися значно й закони. Тепер уже треба було б дуже багато таблиць законів, щоб оголосити в них усі правила нашого життя. Тепер ми відрізняємо в законах: право карне, цивільне, адміністративне, а далі є право державне, міжнародне і т. д. Кожна галузь приватного й публичного життя має свої — закони, має свої правила, які порядкують відносини поміж людьми, має постанови, перестороги і т. д. для піддержання ладу та спокою. Бо закон стоїть на сторожі ладу та порядку. Кожен громадянин повинен знати, що йому можна, а чого не можна в межах закону робити. Незнанням закону ніхто оборонятись не може.

Закон забезпечує кожному громадянину спокій, недоторканість його особи, тимто законну поведінку кожної людини можна б висловити таким реченням: „Не роби цього чи того другому, коли хочеш, щоб тобі не

робили". Кожен, хто буде придержуватись цього вислову, ніколи не зробить проступку проти закону.

Закон має не меншу силу, як релігія. Та коли релігія наказує нам, що ми повинні робити, закон каже, що ми мусимо робити. За прогріхи проти релігії ми маємо моральну кару; за переступ закона на нас спадає дійсна кара. Для того закон має свої органи, себто установи, що кару вимірюють (у державі — суд, в організації, в товаристві — рада, загальні збори). Це все повинен знати кожний свідомий громадянин.

Те, що ми говорили, торкається так узагалі державних законів, але ж воно має силу і для кожної організації. Бо ж держава теж — організація громадян, тільки це організація вищого ступеня, вона об'єднує народ, чи народи, та забезпечує законами їм лад, спокій і життя. І як у такій організації, як держава, все упорядковують закони, так воно мається справа і з іншими організаціями: товариствами, установами й т. д., де все упорядковує статут тих товариств чи установ. Він є для них законом. Тільки ж це вже організації нижчого ступеня від держави — статuti їх, себто їх закони, зладжені так, як цього вимагають закони держави.

*

Як державні закони, так і статuti товариств, чи установ, установляють докладно права й обов'язки своїх членів, і свідомий громадянин мусить докладно їх знати. Кожний український громадянин повинен знати, що він є правовою одиницею в тій державі, де живе, що йому прислужують у межах тієї держави якісь права, і що він супроти тієї держави має обов'язки.

Живемо в часі, коли кожний громадянин рівний перед законом, коли закон приватної власности має силу для кожного громадянина, коли кожний може мати

особисту свободу, може користуватися в межах закона свободою слова і друку, має право вживати своєї рідної мови у слові й на письмі, розвивати свою культуру, й ніхто не може заперечити, що й нам, українцям, такі права не належаться. Справа в тому, щоб ми всіх цих прав боронили, ніколи не завагалися ними користуватися, щоб ми відчували свою рівновартність із іншими громадянами. Свідомий український громадянин повинен використовувати всі права, які йому прислужують, щоб жити повним життям, він повинен, у межах законности, проявляти як-найширшу діяльність.

Зате обов'язок кожного громадянина супроти держави, де він живе — зберігати спокій, нести державні повинности, себто: платити податки, виконувати військову службу, додержувати скрізь лад і порядок і взагалі виповнювати свої обов'язки громадянина.

Права й обов'язки членів у товариствах визначають статuti тих товариств, вони упорядковують ціле життя товариства. Кожний член товариства мусить не тільки докладно знати статут свого товариства, поступати згідно із статутом, але ж і знати свої права й обов'язки в товаристві.

ВАСИЛЬ БАГАТИЙ.

ТРЕБА ОСВІТИ.

Дід Данило стояв біля вікна і хмуро дивився на луки. По луках снувався туман, а по небі сунулися важкі зимові хмари. Сум і нудота обгортали дідову душу. В хаті нікого не було.

— Нудно. І що його робити? Біля хати все вже зосени зроблене. Воно ще деяка робота знайшлася б, але ж неділя. Не можна ж працювати у свято.

Дід надів кожух і вийшов із хати.

Смеркало. Здавалося, що хмари спустилися нижче. Зовсім низько над землею — от-от упадуть на землю — снігом, лапастим снігом.

Дід підійшов до воріт і поглянув на вулицю.

Ніде не видно ні душі.

І по вулиці снувався туман, оповивав хати й садки біля них, сумом лягав на душу.

— Нудно. Тяжко на душі. Здурити можна. Хоч би чимось розважитись.

Дід замислився.

Невеселі були думки. Мало радощів було в житті в діда. Щоденна тяжка праця. Без спочину. Без просвітку. Змолоду до старости. На старість доля трохи усмінулася дідові — молодша сестра, що виїхала до Америки, вийшла там заміж за людину, яка доробилася чималого маєтку. Отож та сестра присилала дідові гро-

ші. І дідові легше стало жити, менше почав працювати. Але думки не давали йому спокою. Думки, які з'явилися колись давно, росли, росли й ширились. Лихо було прогнано їх. За роботою ніколи було думати. А тепер виринули знову й непокоїли діда.

— І нащо вони? Геть із ними. Йі так нудно. Напитися чи що, щоб ні про що не думати?

Дід вийшов на вулицю й пішов. Чи думка яка повила його, чи самі ноги пішли — й сам не знав...

*

— Ну, будьмо...

— Дай, Боже.

Випили.

— Це вже, здається, по шостій?

— Нащо лічити? Аби здорові були...

— Яке ж то здоров'я, як упешся?

Спитав, але зараз же згадав, як то весело буває, як випеш.

— Тільки, як не багато. Бо коли багато, то... — думав Данило. — А як не багато, то добре. Сумні думки відганяє.

Поговорили трохи і знову випили.

Дід скрутив цигарку, потягнув раз.

— А знаєте, як ото ми на турків наступали. Під Єрзерумом на Кавказі. І гарний то край. Боже, який гарний. Тільки, що турецький, а не християнський. А все ж я б туди хоч зараз. Веселий край. Сонячний. Не те, що в нас тут, на Поліссі, в болотах.

— Випемо.

— Стривай. Розкажу, а потім випемо.

— Ну, кажи.

Кіндрат поставив пляшку на стіл і накрив свою чарку долонею.

— Так ото кажу, як наступали ми на турка та підступали під самий Єрзерум... Силу тих турків набили. То ото одного разу вранці, ще тільки почало на світ благословлятися, пішли наші санітари ранених збирати, бо вночі страшенний бій був. А перед світом стихло. Багато тоді ранених було. Наші санітари з ними вправитись не могли. То й нас, вояків, до того послали. І мене теж... Пішли ми. І чую ото я, що щось стогне в кущах при дорозі. Пішов туди. Глянув — лежить щось і стогне. Нахилився я — дівчина, турчаночка. Як вона туди попала — Господь її знає. Підняв я її голову, — глипнула на мене, аж мороз пішов мені поза спиною. Боже, що то за краса! Зроду-звіку такої не бачив. А очі й чарують і благають. Злякалася, сердешна, боїться, вся тремтить. А в мене й руки опустилися. Чарівниця якась та й годі.

Дід замовк і спустив голову.

— Закохався Данило? — спитав його Дмитро, трохи молодший за діда Данила господар.

— Не знаю, — поважно відповів Данило. — Погладив я її по голові. „Не бійся”, кажу, „не скривдимо тебе”. А вона схилила голову, й очі сльозами зайшли в неї.

Дід ізнову замовк.

— Випемо, — сказав Дмитро.

— Випемо, — сказав Данило. — Але не забуду я тієї дівчини ніколи.

Щось, ніби золота мрія, пройшло по його душі й зігріло її тихою ласкою.

Чудна була душа в діда Данила — і сувора і м'ягка. Дома він завжди був мовчазний, сірий, буденний. А там

десь глибоко в його душі бреніли придавлені сірою буденщиною золоті струни, і снувався золотий сон.

— То ото, знаєте, підняли ми її, поклали на носі. Понесли, а вона вже видко непритомна була. Все щось скрикувала. Ніби кликала кого — батька, чи матір. А я дивився на неї. Волосся в неї розпустилося і хвилями лягло круг личка. А личко в неї гарне-гарне. Я дивився й думав: „Боже, нащо Ти створив таку красу? Що її чекає?”

Дід Данило тяжко зітхнув.

— Випемо, Дмитре. Ех, Дмитре, Дмитре. Безпросвітне наше життя. Блисне тільки иноді сонечко, освітить тобі душу та й зникне.

*

Дід дійшов до хати. Побачив, що в хаті світиться. Здивувався.

Постукав у вікно. Двері хутко відчинилися.

З хати вийшла його дочка Харитина й нестримано заголосила.

— Що таке? Що сталося, Харитино?

— Ах, тату! Ви кудись ходите, а тут...

— Та що таке?

— Олесь слабий. Зовсім непритомний. Мабуть, уже до ранку й умре, — крізь сльози відповіла молодиця. — Бігав кудись. Потім ледви доволікся до хати, відразу зляг...

Діда наче ножом шпигонуло. Хміль відразу вийшов із його голови. Під серцем щось стиснуло. Як би був дома, не ходив до корчми, може цього й не було б, був би внука припильнував...

Той Олесь це — була єдина дідова потіха. Жвавий, вюнкий, він частенько помагав дідові в роботі. А ввечір любив слухати дідових казок та оповідань. А

останніми роками, коли став школяром, сам оповідав дідові про різні чужі краї. Цікаво оповідав. І дід любив слухати тих дитячих оповідань. Данило увійшов у хату. Підійшов до постелі. На постелі лежав Олесь.

Защеміло серце, коли глянув на свого коханого внука. Навіть не пізнав його.

„Це ж тільки тінь того Олеся, веселого, сміхотливого”, — майнула думка. — „І як його відразу скрутило? Ще вдень був здоровий...”

— Чи Гаврилиху кликала?

— Кликкала. Оглядала його. Сказала, що навряд чи виживе.

— Треба до лікаря.

— Де ж там? Мабуть, і до ранку не доживе.

Дід мовчки вийшов із хати. Він ніколи ні з ким не любив говорити. Тільки з Олесем.

Боліло серце.

— Що Бог дасть...

Вивів коня. Запряг. Увійшов у хату.

— Я по лікаря. На ранок буду дома. А ти пошли кого знову до Гаврилихи. Скажи, нехай, що хоче, робить, аби до ранку дожив. Скажи — добре заплатимо. Вийшов із хати.

*

— Пане докторе, рятуйте внука. Я за грішми не постою — кілька схочете, заплачу.

Просив, благав. Врешті лікар згодився поїхати.

Приїхали вранці. Олесь спав. Але що хвилини прокидався і щось бурмотів. Лікар уважно оглянув і сказав:

— Тяжка хвороба. Нелегко буде вилікувати. Треба б до міста, до лікарни відвезти. Але в такому стані не можна його рушати.

Задумався. Глянув на Олеся й замислено сказав:

— Гарний хлопчина. Шкода було б, як би вмер.

— Пане докторе, робіть, що знаєте. Я нічого не пожалію, — глухим голосом відповів дід.

Лікар записав ліки. Сказав, як їх уживати. Наказав, щоб у хаті не було бруду. І щоб завжди було свіже повітря.

— Через те у вас і недуги по селах ширяться, що по хатах у вас бруд, нечистота, хати низькі, задушливі. Нема повітря в хатах. Через те в хатах і недуги гніздяться.

— В нас по хатах недуг нема, — ображено відповів дід.

— Є, та тільки ви їх не помічаєте, доки вони самі себе не виявлять.

— Як же їх із хати вигнати? — спитав дід Данило, недовіжливо глянувши на лікаря.

— Треба, щоб у хаті завжди чисто було. Треба хати инакше будувати, щоб хата здорова була.

Лікар докладно оповів дідові, як треба будувати хату, щоб вона була така як-слід. А на закінчення сказав:

— І до того знання треба, треба освіти...

— Та таки, куди не повернись, скрізь знання треба, — відповів дід; — скрізь освіти треба...

— Учитися треба. Багато вчитися.

— Пізно вже нам учитися, — хмуро відповів дід.

— Вчитися, діду, ніколи не пізно. Не дарма ж кажуть: „вік живи, вік і вчись”...

Лікар поїхав. А дід задумався:

— А таки правду він сказав — знання треба. А знання нам бракує. Йї дуже бракує. Вчитися треба. Треба освіти. А в нас її немає. Багато не вміє ще й читати... Боже, яка в нас темнота...

Зима йшла. Дід майже не відходив від Олеса. Сам доглядав його. Пильнував, щоб усе, що наказав лікар, виконували як-слід.

Цілими ночами сидів дід біля Олесевого ліжка. Все його минуле життя проходило перед ним у думках. Малим хлопцям, пасучи ягнята, сидів на вигоні і мріяв. Мріяв про гарне життя, таке, як у казках. Але життя склалося зовсім не так. Оженився з дочкою заможного селянина. Взяв за жінкою трохи землі. Але пішли діти, вирости. Землю треба було поділити. Самому мало що зосталося. Діти повідділювалися. Одна тільки Харитина зосталася при батькові, бо її чоловік умер, і вона вернулася до батька. Мало радощів зазнав дід Данило у своєму житті. І чи не єдиним блискучим сяйвом у тому житті була ранена турчаночка, та тихим сяйвом освітлював його безрадісне життя веселий унук Олесь.

Час ішов. Минуло Різдво. Надходили Водохрищі.

Олесь видужував поволі. Пять тижнів боровся він із недугою. Лікар приїздив двічі на тиждень. Але грошей багато не брав. Шкода йому було хлопця.

— Видужає, то вчіть його, — казав він дідові. — Скінчить сільську школу, то віддайте до міста, коли маєте змогу, нехай далі вчиться. Нехай знання придбає. І собі і людям на користь. Вивчиться, то, може, й у село знання принесе, принесе освіту...

А в діда з'явилася нова думка:

„От, як би вивчити Олеса на лікаря. Кілько б то добра людям приніс! Та коли б у селі лікарювати зостався. Кілько б то людей від смерти вирятував. І в нас у селі й довколишніх селах...”

І думка та зростала й міцнішала.

„Ні, таки, мабуть, усі гроші, які сестра присилає, на Олесеву науку віддам, а Олеса до-пуття доведу. Вивчиться, то й матері і братам та сестрам помо-

же. Та до Ярини в Америку напишу, що Олеся на лі-
каря хочемо вчити, то вона більше грошей пришле.

І Олесь видужував... Уже сидів на постелі, читав
дідові книжки. А дід слухав уважно й думав. Нарешті
сказав:

— Ти, Олесю, от що: вчи мене читати.

— Добре, дідусю! Є така книжка, що з неї вчать
старших читати, „До Сонця” зветься. Я читав про неї
в часописі. Видала її львівська „Просвіта”. Випищить,
дідусю, книжку, і з неї будемо вчитися. З неї не тільки
швидко вивчитесь читати, писати й рахувати, але ще
й про наш народ багато довідаємось. Бо ця книжка так
укладена. Добре, дідусю?

— Добре, сину.

— Та ще в цій книжці написано, яке велике зло
горілка...

Дідові стало від цих унукових слів соромно.

— Та я, синочку, від того часу, як тебе скрутило,
і ногою не був у корчмі...

— Та я нічого, я так тільки про те, що в тій кни-
жечці написано...

Через тиждень уже була книжечка дома: гарна,
в зелених палітурках, з образками. Радів Олесь, радів
і дід.

І Олесь із радістю взявся вчити діда читати.

Незабаром старий Данило невірними руками
виводив на папері всякі карлючки. А за який місяць він
із радощів не знав, що робити, коли сам вивів на папері
слово „дід”. Тішився з ним і Олесь.

— От як то добре вміти читати. Читаючи книжеч-
ки, багато знання можна придбати. А знання — то ве-
лика річ. Велике діло освіта. Ох, треба нам освіти, Оле-
сю. Скрізь треба освіти і знання. Які з нас люди, коли
ми будемо темні, неосвічені. Поволі стану й я осві-
ченим...

Так вони день-у-день разом читали, писали, розглядали образки у книжечці, доповняли те, що прочитали, розмовами.

І дід і внук раділи від того, що довідалися багато про свій нарід, про те, як йому колись жилося, як він боровся за кращу долю і все ще бореться.

Так дійшли вони до 88. ст., де поміщене оповідання про Івана Заливайка. Олесеві жалко було нагадувати дідові його минуле, і він хотів це оповідання викинути. Але дід сам собі його вже прочитав.

— Ні, ні! І це треба прочитати. То ще не таке буває. А я собі ніколи не подарую того...

І в його очах стали сльози...

— Дідусю, та що ви! Ви ж бачите, вже все добре, я ж уже здоровий...

Дід поглянув якимось боком у вікно, задумався, погладив унука по голові і сказав, що, як весна прийде, вони удвох виберуться до Львова.

— Подивимося власними очима на те, про що книжечка пише.

Олесь на радощах аж у руки сплеснув. Ухопив суху дідову руку і гаряче її поцілував.

Ще ніколи наука не йшла так гладко, як того дня.

З М І С Т:

Святослав Гординський: До мети (вірш)	3
Володислав Ковальчук: Сімдесят років тому	5—16
Нестор Іванина: Дещо про свідомого громадянина та громадянське виховання	17—38
Значіння фізичного виховання	18
Обовязки свідомого громадянина	20
Свідомий громадянин і родина	23
Громадянське співжиття	27
Становище одиниці у громаді	29
Свідомий громадянин і релігія	31
Свідомий громадянин і Церква	33
Про закони	35
Обовязки і права громадянина в товаристві і в державі	37
Басиль Багатий: Треба освіти	40—47

Перша подвійна книжечка (січень—лютий) за 1939. р. вийде з кінцем лютого 1939. р.

II. ПОПУЛЯРНО-НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

квартальні книжки, заходом фонду „Учітєся, брати мої“.

В 1938. р. вийшла:

22 (1—4) Філарет Колєсса, УКРАЇНСЬКА УСНА СЛОВЕСНІСТЬ
Львів, 1938, ст. 646, ц. 6 зл., в оправі в півполотно 6.80 зл.

III. ЖИТТЯ І ЗНАННЯ

ілюстрований журнал-місячник.

IV. БІБЛІОТЕКА „ЖИТТЯ І ЗНАННЯ“

854. Віталій Левицький, ПОРАДНИК ДЛЯ БІБЛІОТЕКАРІВ,
ціна. 1.50 зл.

V. „ПРОСВІТА“

місячник освіти, виховання, культури.

РІЧНА ПЕРЕДПЛАТА

НА ВИДАННЯ „ПРОСВІТИ“ ПЛАТНА ЗГОРИ:

а) на місячні книжечки (12 річно) лише — 3.60 зл., у продажу брутто — 5.40 зл.

б) на квартальні книжки (4 чч. річно) — лише 6.40 зл.

в) на „Життя і Знання“ — 18. зл.

г) на „Просвіту“ — 5 зл.

Хто передплачує всі три перші видання „Просвіти“ (місячні, чвертьрічні та „Життя і Знання“) разом, числиться вже членом „Просвіти“ і платить лише 25 зл., при чому цю суму можна сплачувати догідними ратами.

Цю останню полегкість зроблено для Читалень „Просвіти“, щоб їм улегчити передплату всіх видань.

Для кооператив визначено передплату 12 зл., за яку вони дістають усі книжечки (місячні та квартальні).

Краєві установи платять — як читальні.

Передплату на місячник „Просвіта“ (5 зл.) треба присилати окремо.

Передплату слати на адресу:

Товариство „Просвіта“, Львів, Ринок 10, Société „Proszyta“, Léopo (Lwów), Rynok 10, Pologne.

Повідомляємо, що на адресу Філій „Просвіти“ вислано для наших передплатників такі книжки:

1. За 3. і 4. квартал 1936. року:

О. ТЕРЛЕЦЬКИЙ: „Україна — забором культури й цивілізації перед степовиками“;

О. ТЕРЛЕЦЬКИЙ: „Вплив природи на Історію України“.

2. За всі чотири квартали 1938. року:

Ф. КОЛЕССА: „Українська усна словесність“, 644 сторінки, оправлена в півполотно (продається по 6 зл. без опр.).

3. За 3. і 4. квартал 1937. року вишлемо по закінченні друку книжку: „Нариси з загальної історії людської культури“, до 300 сторін друку.

(1р.) 1.41 1986р.
Поштове оплачено готівкою. — Opłatę pocztową

2683

ВІДНОВЛЮЙТЕ ПЕРЕДПЛАТУ НА ВИДАННЯ „ПРОСВІТ”
на рік 1939. р.

Умови — див. 3. ст. окладинки.

Вирівняйте передплату за 1938. р. і за попередні роки.

Передплачуєте журнал-місячник

„ПРОСВІТА”

що виходить четвертий рік у Львові.

Звертаємо увагу на зшитки за 1938. р. Усі вони мають окрему вагу і тривалу вартість, бо подають докладні вказівки (програми, ноти і т. д.), як улагоджувати ювілейні свята „Просвіти” та ювілейне свято з приводу 950-ліття хрищення України.

Умови передплати див. 3. ст. окладинки.

ВІЙШОВ ДРУГИМ НАКЛАДОМ І ПРОДАЄТЬСЯ
ВЕЛИКИЙ НАРОДНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ

КАЛЕНДАР „ПРОСВІТИ”

НА 1939 РІК.

КАЛЕНДАР БАГАТО ІЛЮСТРОВАННИЙ, З МИСТЕЦЬКОЮ
ОБГОРТКОЮ В ЧОТИРЬОХ БАРВАХ АРТ. С. ГОРДИНСЬКОГО.

Український загал повинен, купуючи календарі цього року,
пам’ятати передовсім про

КАЛЕНДАР „ПРОСВІТИ”,

тим більше, що цікавий він для кожного без винятку українця
і при своїм великім обемі (240 ст.)

КОШТУЄ ТІЛЬКИ 1.20 ЗЛ.

Всі Філії, Читальні, Кооперативи, Мужі Довіря та інші свідомі
люди повинні ширити цей Календар. Умови кольпортажі такі, як
попереднього року.

„ПРОСВІТА”, ЛЬВІВ, РИНОК 10.

Wydawca: T-wo „Proswita”. — Redaktor: Dr. Iwan Bryk. — Drukarnia „Diła”.
Видавець: Т-во „Просвіта”. Редактор: Д-р І. Брик. Друк. „Діла”.

ISI 2683_y